

Марко С. НИКОЛИЋ

МАНАСТИР САВИНА

ПОВОДОМ ДВЈЕСТОГОДИШЊИЦЕ ПОЧЕТКА ГРАДЊЕ ВЕЛИКЕ ЦРКВЕ

Ове године навршава се 200. година од почетка градње велике цркве ман. Савине. Одлука о градњи донесена је на „манастирском договору на дан 15. јануара 1775.: М. В. по гречески“.¹

Са тог манастирског договора „дава се сва потребна област“, овлаштење или пуномоћ, архимандриту Данилу Јоанорајовићу и јеромонаху Никанору Богетићу, да затраже од надлежне млетачке власти „приложне помоћи и обране“ као и „мирно владање земаља које у милост високога дара ужива се у манастиру истом“, те дозволу „за начинити изнова цркву“.²

Јоанорајовић и Богетић су се одмах, 26. I 1776. г. упутили у Млетке³ и млетачком дужду Алојзију Моћенигу изложили своју молбу.

Послије затражених и добијених информација, о манастиру Савини и његовом братству, од генералног провидура у Задру, млетачки дужд издаје дукалдана 25. јула 1776. г., којим се дозвољава „да монаси о своме трошку могу рестаурирати и проширити (постојећу) цркву на терену око ње (њено власништво)“. Даље у дукалу стоји: „Одлучујемо да од сада ұнапријед то манастирско братство у циљу поштовање његових установа буде предмет бриге

¹ Шематизам епархије бококоторске, дубровачке и спичанске за 1892. г., стр. 37. и 38. — Скраћеница у датуму „М. В.“ значи по венецијанском начину рачунања година. По венецијански нова година почње 1. марта. „По гречески“ значи датирање по јулијанском (старом) календару, како се у православној цркви и данас рачуна. Дакле, „15. јануар 1775.: М. В. по гречески“ јесте 26. јануара 1776. године.

² Шематизам . . ., као под 1. Овај документ је датиран венецијанским начином, али григоријанским (новим) календаром.

³ Младен Црногорчевић, Манастир Савина у Боки Которској, Београд 1901, стр. 18.

и надзора те ванредне власти (Ванредног провидура у Котору). А у ту сврху ваша марљивост учиниће да овај дукал буде регистрован на увид вашим наследницима.

Издато у нашој дуждевској палачи дана 25. јула, индикта IX 1776.

П. А. Гратевол, секретар⁴

Добивши у руке овај дукал, архимандрит Јоанорајовић га доноси дана 17. XI 1776. у Котор ванредном провидуру Вићенцу Дона.

Оригинал је задржан у архиви, а његов препис дат Управи ман. Савине са слиједећим текстом овјере:

„Дана 17. XI 1776. г.

Даје се на знање и у овом аутентичном препису да је његов оригинал био приказаном пресвијетлом ванредном провидуру Вићенцу Дона под данашњим даном, од пречасног архимандрита Данила Јоанорајовића, старјешине манастира блажене Дјеве у Савини, у предграђу Херцег-Новога. Овај докуменат је регистрован (преписан) у књизи прогласа, терминација и дукала, која се држи у секретаријату његове екселенције, која је и наредила тачно извршење садржаја дукала.

Лауро Макиједо, писар и подсекретар⁵

Из документа са сједнице манастирског братства од 26. I 1776. г. види се да је имовински и лични статус манастира и његовог братства био несигуран. Ванредни провидур у Котору и ниже власти у Боки поступали су потпјењивачки према православном манастиру Савини. То нам казује и подatak да су Млесчани приликом градње Лазарета у Мељинама „однијели сав исклесани камен кога су калубери припремили...“⁶ Овакви поступци су логична посљедица дукала од 11. јула 1449. г. где се говори о мјерама у циљу истребљења православља са територије бивше Метохије (Михољског збора у Б. Которској).⁶

Цитираним дукалом од 25. јула 1776, позитивно се рјешавају захтјеви манастира Савине. Дозвољена је рестаурација и проширење цркве. Међутим, саграђена је монументална велика црква, противно слову дукала. Врло занимљив случај. Но то су биле посљедије године млетачке власти у Боки. Та власт није дочекала

⁴ Превод нам је љубазно уступио проф. др Славко Мијушковић, на чemu му ссрдично захвалjuјемо. Препис дукала са овјером је у музеју Савине.

⁵ Максим Злоковић, Млетачка управа у Херцег-Новом, Бока, бр. 3/71, стр. 12. и тамо наведена литература.

⁶ Др С. Мијушковић, Шта значи појам „влаштак“, Историјски записи, бр. 3—4 за 1973. г., стр. 287.

1799. годину, завршетак велике цркве. С друге стране архимандрит Јоанорајовић и јеромонах Богетић, људи стабилни, предузимљиви и одлучни, били су сигурно занимљиви и импресивни за дужда Моћенига. Није искључено да је он представницима Савине дао усмену дозволу за градњу нове цркве. Можда је у том часу сазријевао нови курс млетачке политике према православним у Боки. Делегација ман. Савине је сигурно успјела да пресијече један неповољан став.

У Млецима су се Јоанорајовић и Богетић задржали прилично дugo, од јануара до новембра 1776. г. Они тамо свакако нијесу стајали скрштених руку. Код њих се под утицајем раскошних млетачких палата и цркава, за то вријеме, стварао, а можда и створио грађевински план за своју Савину. Хтјели су да направе нешто лијепо, репрезентативно. Тражили су добrog мајстора. Младен Црногорчевић каже да су из Млетака довели Корчуланина Николу Форетића, протомајстора, неимара велике савинске цркве.⁷ Моћениговим дукалом ман. Савина постаје предмет бриге ванредног провидура у Котору, „у циљу поштовања његових устава“. То је за манастир и његове монахе непроцјењива повластица, а његових делегата велики и успјех и заслуга.

Почетком 1777. године почиње се реализацији велика замисао градње цркве.⁸ Одушевљени монаси прикупљају помоћ код нашег народа и по свим словенским земљама. У томе предњаче Данило Јоанорајовић, Никанор Богетић, Симеон Аракуличић-Никишић и Иноќентије Дабовић. Њихово пожртвовање је огромно. Јоанорајовић умире у Пули 1789, а Аракуличић у Румунији, у ман. св. Димитрија у Калдарашану 1793, док су сакупљали помоћи, не видјевши остварење своје замисли.⁹

Градњу цркве благосиља митрополит Сава Петровић својим писмом са Стањевића, 15. марта 1777. г. Ево његовог садржаја:

„Високопреподобниј Господин отец архимандрит Данил жејају вам всјех благих.

Примио сам више писмо у којем разумијем да сте намјерени обновити и воздвигнути тој свјати храм; ја се томе радујем и веселим душом и сердцем; да Бог поспјешит и утврдит Духом свјатим и сохранит тој свјати храм и обитељ цјелу тверду и непоколебиву до скончанија вјека, на славословије и хвалу пресвјатаго имени њего. На ползу и заступљеније свјем правовјерним христијаном: ходатајством и помошчију пресвјатија Дјеви Марији, пресвјатија матере Бога нашега, да во здравиј и во благих

⁷ М. Црногорчевић, наведено дјело, стр. 18.

⁸ Имамо два датума почетка градње. Запис на звонику гласи: „1777. индикта 10 мјесеца јануарија“. Други податак је у Аветопису Јована Дабовића: „На 1777. г. мјесеца марта 12. ден у манастиру Савини нека се зна когда поче се копати фондамента од цркве нове у понедјеник треће нећеље светога поста великога.“ (М. Црногорчевић, нав. дјело, стр. 38.)

⁹ М. Црногорчевић, нав. дјело, стр. 70. и 72.

успјехах начнете и совершите вами најереноје дјело сије. Всесилаја и свемогушчаја щедраја десница Господња да испунит недостатки ваши: амин.

Прочеје препоручају Вас совсем братијом милости Божијој.

Марта 15: 1777

Сава Петровић

Стањевиће

митрополит скендеријско-приморски¹⁰

Темељ за звоник се градио 1780—81. године.¹¹ Народ Боке је одушевљено помагао манастир и градњу велике цркве. Многобројне сачуване читуле појединих породица то потврђују. Стoga с правом каже Младен Црногорчевић: „Савина је оглашени манастир, који је стекао трајно поштовање међу околним становништвом, а заносно га спомињу и у далеким крајевима.“¹² Наводимо два занимљива податка из рукописне књиге „Общи лист“, која се чува у витрини музеја међу другим књигама такве врсте. Запис са првог листа те књиге гласи: „Љето от рођдества Христова 1760. мјесто Махине (село повише Будве), машичи дом Господина кнеза Луке Краповића изволи се уписати зде у општи помен он и његово наслеђство да дају за свој вјечни помен в манастир Светоуспенски Савину, на всјакоје љето докле буде њих дом, по четиридесјат литара пшенице.“¹³ На другом мјесту убиљежено је: „Мирец (под Ловћеном) на 1751. г. Уобщишесе свјатому манастиру на Савину мирчани да дају на свако годиште общче сви по 220 литара пшенице.“¹⁴

Посебну пажњу и лаика и стручњака привлачи иконостас велике цркве. Иконе на њему сликао је поп Симеон Лазовић са сином Алексијем. Али иконостас и његов дуборез стоје под знаком питања чије су дјело. Одбачено је мишљење да је то рад Паула Псквала, као неосновано.¹⁵ Међутим, ово питање рјешава запис епископа Герасима Петрановића у првој књизи записа посјетилаца ман. Савине.¹⁶ Запис гласи: „Да се зна. На крсту царских двери велике цркве стоји уписана година 1797. По општем казивању те је године направљен иконостас речене цркве и то од попа Симеона Бјелопољца Лазовића и да му је помагач био син му Алексије.“ — Да је поп Симеон Лазовић израдио иконостас и дуборез могло се закључити и из већ поодавно објављеног текста уговора сачињеног између њега и савинског архимандрита Ионакентија Дабовића у ман. Савини, 2. јуна 1795. г. Тамо стоји да ће поп Симеон израдити „добро, твердо, лијепо и нерушимо, то јест,

¹⁰ Писмо је изложено у витрини савинског музеја.

¹¹ М. Црногорчевић, наведено дјело, стр. 18.

¹² Исто, стр. 3.

¹³ Исто, стр. 34.

¹⁴ Душанка Сијерковић-Мошков, Манастир Савина — Велика црква, архитектура и иконостас, Бока бр. 6—7, стр. 136.

¹⁵ Књига се налази у манастирској библиотеци.

Манастир Савина

преграду алити темпло (иконостас — М. Н.) между олтарем и црковију, су троје двери... „облега се поп Симеон што... најљевше и тверђе да се потрудити колурома, цвјетовами, образами (иконама — М. Н.), позлатами испунити...“¹⁶

Бококоторски иконографи Димитријевићи — Рафаиловићи радили су поред сликања икона и двери и иконостасе. Дивни резбарски рад, царске двери у малој савинској цркви њихов је рад. Слиједећи податак казује да је тако радио и поп Симеон Лазовић: „1780 израдио је (поп Симеон) за цркву у Пети једне двери...“¹⁷

Велика савинска црква нема ктитора једну личност или једну породицу. Њен ктитор је велико словенско племе које је свесрдно помогло „настојаније и труđ“ арх. Данила Јоанорајовића и „братије јего“,¹⁸ да се сагради „повелика и доста украшена и оку пријатна“¹⁹ црква. — Пред том складном грађевином која, по ријечима др Војислава Ј. Бурића, „представља најлепши примерак православне грађевине из епохе барока на Јадрану“,²⁰ проговорила су многа одушевљена пјесничка срца. Његош се са пуно поштовања и захвалности изражава, у писму архим. Макарију Грушчићу, о „свјатој лаври савинској“.²¹

Љубомир Ненадовић у одушевљењу пјева:

„И чудим се сунцу како може заћи,
Кад лепоте ове неће нигде наћи!“

Драгутин Ј. Илић, 1. маја 1899. г. у књизи утисака записује:

„Зар би могло сунце за валове заћи,
А Савину српску пољубцем не таћи!“

За архим. Дионисија Миковића Савина је „Српски сион“.

Савина је изњедрила под сводовима велике цркве дивну галерију истинских монаха који су били и велики родољуби, претаоци и носиоци културе и просвјете у времену распламсавања слободарских идеала нашега човјека. — Митрополит Саватије Љубибрatiћ, „обновилац Савине, дао је помоћ Црногорцима 1000 дуката, за откуп митрополита Данила Петровића-Његоша, којега бијаху Турци заробили у Српској (Зета) 1701.“ г. приликом освећивања тамошње цркве.²² У извјештају једног млетачког агента 1787. г., у времену аустротурског рата, пише „да свештеници Никанор Рогуновић из ман. св. Арханђела на Крки и Данило (Јоано-

¹⁶ Душанка Сијерковић-Мошков, наведено дјело, стр. 137. и тамо наведена литература.

¹⁷ Запис на звонику цркве.

¹⁸ М. Црногорчевић, наведено дјело, стр. 71.

¹⁹ др В. Ј. Бурић, Манастир Савина, Бока бр. 5/73, стр. 20.

²⁰ Његош, Писма I, Београд 1951, стр. 26.

²¹ М. Црногорчевић, наведено дјело, стр. 67. и 68.

рајовић) из Савине стоје у вези са Руским министром.²² Економски критичне 1816. године митрополит Петар I Петровић-Његош добио је позајмицу у Савини од 160 талијера.²³ Да би се оградили од проаустројског држања еп. Боберића, свештеници Боке Которске у Савини држе сједницу, дана 30. X (12. XI) 1917. г.

У манастиру Савини радила је и школа коју су, поред других, завршили и знаменити старјеснина Савине Инонентије Дабовић и Митрофан Бан, касније Митрополит цетињски, носилац, поред других, и златне Обилића медаље за храброст. — Посебна част ман. Савине је и то што је еп. Краљевић изабрао савинског јеромонаха Јосифа Троповића за учитеља школе на Топли, и што је ту школу похађао годину и по Његош.

Савински музеј богат многобројним експонатима дуборечачког и кујунџијског мајсторства, иконографије, рукописа и веза рељефно илуструје сјајну културно-просвјетну дјелатност манастира.

Недавно откривене, очишћене и рестауриране фреске, под надзором др В. Ј. Бурића, у малој цркви, рад Ловре Добривећића, поред умјетничких квалитета непоновљене вриједности, свједоче и о великом духовном ауторитету савинских калуђера, који су успјели да умјетника западњачког стила приволе да слика у византијско-источном стилу.

Данас наш човјек и посјетиоци разних народа и култура стоје задивљени пред племенитим линијама савинске велике цркве и њеним блиставим културно-историјским тековинама.

²² Богољуб Петковић, Махмут паша Бушатлија, И. записи, св. 1—2/57, стр. 221.

²³ Признаница се налази у архиви манастира.

R é s u m é

MONASTÈRE SAVINA

A L'OCCASION DU DEUXIÈME CENTENAIRE DU DÉBUT
DE LA CONSTRUCTION DE LA GRANDE ÉGLISE

Marko NIKOLIĆ

L'initiateur pour la construction de la grande église est la confrérie du monastère à la tête de laquelle se trouvait l'archimandrite Damilo Joanorajović. La pétition envoyée au doge de Venise était datée d'après le calendrier vénitien, puisque l'année commençait le 1er mars. La date de la pétition était le 26. janvier 1775, mais en réalité c'était le 26. janvier 1776. C'est à présent que ceci a été constaté, pour la première fois. Par son décret de doge, Alojzo Mocenigo, le 25. VI. 1776 a permis la construction et le mitropolite Sava Petrović a envoyé sa bénédiction le 15. III. 1977. La construction de l'église commence en 1977. Nikola Foretić en a été le constructeur. Les Ktitor sont une grande tribu slovène. L'architecture de l'église est une combinaison harmonieuse du style byzantin et roman.

L'iconostase est une oeuvre d'art de la peinture et de la sculpture sur bois, -ce qui a été confirmé maintenant, pour la première fois, — de pope Simo Lazović et de son fils Aleksije.

La beauté de l'église a inspiré beaucoup de poètes. Le musée du monastère est une illustration, unique dans son genre, de la culture et de l'instruction, ainsi que de l'activité patriotique des moines de Savina.